

ASPECTE PRIVIND SITUAȚIA MUNCITORILOR INDUSTRIALI DIN MEDIAȘ ÎNTRE ANII 1921—1943

de N. DRAGAN

Datorită politicii economice a curții vieneze și a condițiilor nefavorabile, în cadrul monarhiei austro-ungare industria Transilvaniei a cunoscut, pînă la primul război mondial, un ritm de dezvoltare încet și anevoios. După unirea Transilvaniei cu România s-au creat perspective mai favorabile de dezvoltare acestei industrii. Înlăturarea concurenței industriale din Austria, Boemia și Ungaria și cîștigarea unei largi piețe de desfacere în întreaga Romînie i-au asigurat industriei transilvănene o perioadă de prosperitate.

Abundența materiei prime și exploatarea forței de muncă ieftine au permis fabricanților din Mediaș să realizeze importante acumulări de capital. Gazul metan, combustibil ieftin¹, folosit de toate întreprinderile locale după 1918, a redus prețul de cost și a grăbit apariția industriei mecanizate. Existența capitalului comercial, bancar și a creditului — rezultat al unui îndelungat proces de acumulare — reprezenta un fond permanent de investiții². Potrivit cifrelor statistice, Sibiul și Mediașul excelau prin salarii mici³, rata ridicată a profitului provenit din supra-muncă, servind ca bază acumulativă, a înlesnit procesul de industrializare locală.

Industria mecanizată s-a dezvoltat în Mediaș după 1918, cînd apar noi întreprinderi cu capital autohton și străin, precum : „Vitrometan“, înființată în 1923, cu 15 milioane lei capital pe acțiuni și 300 lucrători⁴; „Prima fabrică de sticlă cu gaz metan“, în 1918, cu 1 milion coroane ungare și 500 lucrători ;⁵ „Westen“, în 1923, cu 6 milioane lei și

¹ Societatea Națională de Gaz Metan, Gazul metan și variatele lui întrebuinșări, ed. N. Stroilă, Buc., 1935, p. 51.

² Adressbuch des königlich freien Stadt Mediasch, Erster Jahrgang, Mediaș, ed. G. Reissenberger, 1914, p. 4.

³ Indice anuale ale salariilor din cîteva orașe din Transilvania (1923—27) în culeg. *Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul*, vol. I, Buc., 1929, p. 720 și *Mediascher Zeitung*, nr. 50, 16 decembrie 1922, p. 2 și următ.

⁴ Bilanțuri anuale, 1923—1930, mapa 1—2, pachet 24, arhiva „Vitrometan“, Mediaș, (nepaginat).

⁵ Istoricul întreprinderii „Geamuri“, dosar A, p. 1—2, arhiva „Geamuri“, Mediaș, serv. special.

550 muncitori ;¹ „IRTI“, în 1922, cu 10 milioane lei și 131 muncitori². Fostele manufacturi își perfecționează treptat, prin mecanizare, utilajul și tehnica productivă, transformându-se în fabrici. Manufactura a pregătit nu numai tehnica, ci și cadrele necesare marii industrii. Dar, această re-producere a exploatării meșteșugărești întemeiată pe mașină, constată Marx, nu formează decît tranziția spre sistemul de fabrică³. „Poate că una dintre manifestările cele mai plastice ale legăturii strînse și directe dintre formele succesive ale industriei, scrie Lenin, este faptul că o serie întregă de fabricanți mari și foarte mari au fost ei înșiși cei mai mici dintre micii producători de mărfuri și au trecut prin toate treptele de la „producția populară“ pînă la „capitalism“⁴. Din 12 fabrici existente în Mediaș în 1936, 8 au provenit din reutilizarea atelierelor manufacturiere. Industria mecanizată concentrează mase mari de lucrători, creînd proletariatul industrial modern. Cunoașterea condițiilor de existență ale proletariatului este absolut necesară pentru studiul mișcării muncitorești. „Situația clasei muncitoare, scrie Engels, este adevărata bază și punctul de plecare al tuturor mișcărilor sociale“⁵.

* * *

Trecerea la industria mecanizată prin transformarea vechilor ateliere, înființarea fabricilor noi de sticlă, textile și vase emailate într-un timp relativ scurt, între 1921—1924, existența unei numeroase suprapopulații relative⁶, precum și dorința nemăsurată de cîștig a fabricanților, au creat o serie de condiții specifice Mediașului, cu însemnate repercusiuni asupra situației materiale a muncitorimii. Zilei de lucru de 12—14 ore, salariilor nominale scăzute, care, raportate la piața alimentară scumpă și la lipsa acută de locuințe, au redus salariul real sub media orașelor din Transilvania, li se adaugă și jaful exercitat de către capitaliștii străini.

Capitalul străin pătrunde sub formă de acțiuni și împrumuturi, în 1922, la întreprinderea textilă „IRTI“ și în 1930, sub presiunea crizei economice, la „Vitrometan“, cînd fabrica contractează un împrumut la Societatea Anonimă *Saint-Gobain-Paris*. Cumpărat cu bani de către reprezentanții mai puternici ai Societății *Glasindustrie Fr. Siemens-Neusattl* și a grupului *Kämpf-Grünlas* (Cehoslovacia), consiliul de administrație denunță contractul cu *Saint-Gobain* și acceptă oferta capitaliștilor cehoslovaci⁷, ilustrînd astfel constatarea lui Lenin : „Capitaliștii își îm-

¹ Act constitutiv și statutele întrepr. „Westen“, imprimat în Mediaș, 1936, p. 1.

² Evidența muncitorilor 1922—25, dosar statistic, nr. 1, arhiva „V. Vasilescu“, Mediaș, (nepaginat).

³ K. Marx, *Capitalul*, vol. I, ed. P.C.R., Buc., 1947, p. 420.

⁴ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 3, ed. P.M.R., 1955, p. 511.

⁵ Fr. Engels, *Situația clasei muncitoare din Anglia*, E.S.P.L., 1953, p. 8.

⁶ N. Drăgan, *Dezvoltarea industriei în Mediaș între 1918—1944*, Mediaș, 1957, p. 22—24.

⁷ Proces-verbal al adunării generale, 16 oct. 1930, dosar A—D, nr. IV, pachet 1. arhiva „Vitrometan“, Mediaș (nepaginat).

part lumea, proporțional „cu capitalul“, „cu forța“ — alt mod de împărțire nu poate să existe”¹.

Conform unei convenții separate, firma R. Kämpf acordă fabricii „Vițrometan“ un credit de 25 milioane lei, cu 10% dobândă și garanție ipotecară pe primul loc². Totodată grupul Kämpf-Dieterle-Schlösinger se introduce ca acționar cu 25 milioane lei, reprezentând 62,5% din totalul acțiunilor și pătrunde în consiliul de administrație³. În 1931 numiții financiari împrumută din nou fabrica cu încă 100.000 dolari cu 10% dobândă și 5.000 dolari, garanție spese, care, în 1935 sporesc la 150.000 dolari, convertiți în franci francezi⁴. Se adaugă și acționari mai mărunți ca Gertrud Schubert-Graz (Austria) și Langhaus Doris-Karlsbad — cu câte 375.000 lei fiecare⁵. Prin interpușii lor, capitaliștii străini acaparează treptat conducerea fabricii. Numai în decurs de 7 ani, între 1935—1942, s-au trimis peste graniță de la „Vițrometan“ dividende în valoare de 25.457.196 lei și dobânzi însumând 67.171.524 lei⁶, în total 92.628.720 lei, storși din sudoarea sticlărilor medieșan și pierduți definitiv pentru economia țării. Dubla exploatare a muncitorilor de către capitaliștii interni și cei străini explică plata unui salariu nominal redus, care a generat un salariu real și mai redus, caracteristic pentru sticlării din Mediaș.

Din capitalul social de 10 milioane lei pe acțiuni, în momentul fondării uzinelor textile „IRTI“, banca elvețiană „Institut de Crédit pour le Commerce et L'Industrie en Matières Textiles“, Vaduz-Lichtenstein deținea 5 milioane lei (50%), iar industriașii Leopold Stern, reprezentant al băncii și Otto Deutsch, cetățean cehoslovac, aveau 16% din acțiuni⁷. În 1923 consiliul de administrație plătește lui L. Stern suma de lei 975.000 drept cheltuieli de emisiune și onorariu⁸. Peste un an, banca elvețiană acordă fabricii un credit de 4 mil. lei cu 12% dobândă anuală și 3% comision trimestrial⁹. Sînt condiții de jaf crunt, posibil numai în cele mai înapoiate țări coloniale. Capitalul social se majorează la 20 mil. lei. În 1929, capitalul mărimdu-se la 26 mil. lei, se emit noi acțiuni, dintre care Otto Deutsch și N. Vally dețin 3 mil., cel dinții socotind „necesar“ să împrumute fabrica cu 3 mil. coroane cehe, cu 10% dobândă¹⁰. După

¹ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 22, ed. P.M.R., 1952, p. 248—249.

² Proces verbal al adunării generale, 16 oct. 1930, dosar A—D, nr. IV, pachet 1, arhiva „Vițrometan“, Mediaș, (nepaginat).

³ *Ibidem*.

⁴ Dosar credite străine, 1930—1937, pachet 1, arhiva „Vițrometan“, Mediaș, (nepaginat).

⁵ *Ibidem*.

⁶ Dosar credite străine, partea I, cont recapitulativ pentru 1942, pachet 1, Arhiva „Vițrometan“, Mediaș (nepaginat).

⁷ Procese verbale ale Consiliului Administrativ, dosar III, p. 4—5, arhiva intr. „V. Vasilescu“, Mediaș, serv. planificării.

⁸ *Ibidem*, p. 6.

⁹ *Ibidem*, p. 8.

¹⁰ *Ibidem*, p. 15—16.

această dată el devine conducătorul efectiv al întreprinderii¹. Mulțumită „de plasamentul bun din România“, după 1929, banca elvețiană cumpără titlurile micilor acționari, astfel că la a treia majorare a capitalului social în 1942, deținea 68 mil., iar după recalcularea investițiilor 132 mil. lei, respectiv 84,6% din totalul acțiunilor². Cifrele bilanțului pe 1935—1938 dezvăluie un proces adânc de acaparare și jaf exercitat de capitalul străin. Dintre creditorii fabricii pe 1935—1938 străinii erau în proporție de 85%³. După 1931, din 74 funcționari, care formau personalul administrativ al fabricii, 33 erau cetățeni străini⁴.

Calculul procentelor oficiale, impuse de către fisc, dovedesc că între 1935—1942, uzinele textile „IRTI“, situate pe teritoriul României burghezo-moșierești, au plătit sub formă de dobânzi și dividende (tantiemele fiind necunoscute) suma de 205.738.228 lei capitaliștilor străini, dintre care numai dividendele anului 1942 se cifrează la 7.926.000 lei. Raportînd această sumă la 244.141.535 lei, cît au primit muncitorii sub formă de salariu pe 1935—1942⁵, constatăm că un echivalent de 84,2% din salariul fiecărui muncitor a fost plătit regulat acestui grup de paraziți străini, care ne cunoșteau țara doar din tratatele de geografie, dar pe care îi interesa în măsura în care puteau stoarce profituri cît mai mari din exploatarea ei.

* * *

Procesul lent de mecanizare a industriei, păstrarea prin reparație și modificări parțiale a unei bune părți din utilajul manufacturier la fabricile de postav „Stürzer“, pielărie — Karres, șuruburi — Rosenauer, cărucioare — Ideal⁶, precum și introducerea în noile întreprinderi „Westen“⁷, „Vitrometan“⁸, „IRTI“⁹, a unor mașini vechi, cu un grad înaintat de uzură, a avut ca urmare reducerea randamentului și productivității muncii, fabricanții, cei mai mulți foști patroni de ateliere,

¹ Statistica industrială, dosar IV, 1932, p. 2, arhiva într. „V. Vasilescu“, Mediaș, serv. planificării.

² Registrul de acționari al într. „IRTI“, 1941—1942, p. 4—6, arhiva „V. Vasilescu“, Mediaș, serv. planificării.

³ Cu 147.683.250 lei din totalul de 173.745.000 lei în 1935 și 264.972.195 lei din 325.496.700 lei în 1938; vezi Bilanțul pentru anii 1935—1938, dosar III (nepaginat), arhiva „V. Vasilescu“, Mediaș, serv. planificării.

⁴ Statistica industrială, dosar IV, 1932, p. 5, arhiva într. „V. Vasilescu“, Mediaș, serv. planificării.

⁵ Statistica industrială pe 1935—1942, dosar IV, p. 6—7, arhiva „V. Vasilescu“, Mediaș, serv. planificării.

⁶ N. Drăgan, *op. cit.*, p. 50, 53 și 73—74.

⁷ Mașini fasonaj și piese mari venite prin demontare din Polonia; vezi Tabelele utilaj și amortismente, dosar A—1, p. 1—16, arhiva „Emailul Roșu“, Mediaș.

⁸ Mașini suflat semiautomate „Wolf“ și „O'Neil“, cumpărate vechi, vezi Istoricul întreprinderii „Vitrometan“, dosar A, p. 2, arhiva „Vitrometan“, Mediaș, serv. spec.

⁹ Registrul inventar pe 1924—1932, dosar mașini, N2, arhiva „V. Vasilescu“, Mediaș, (nepaginat).

prelungind, după bunul lor plac, ziua de lucru. La „Vitrometan“ munca înceta după 12 ore¹, la fabrica de geamuri, muncitorii de la moara cu bile și de la vagoane prestau 14 ore². Ziua de lucru trecea de 12 ore la „Westen“ (emailat), atingînd 14 ore la „Ideal“³. La „IRTI“ (textile) și la S. Karres (pielărie) se lucrau obișnuit cîte 12 ore zilnic, iar la fabrica de salam 10 ore erau considerate obligatorii. Postăvăria „W. Stürzer“ păstra din faza manufacturieră 13 ore de lucru. La „Geamuri“ și la „Ideal“ se muncea duminica, fără plată⁴. Muncitorii întreprinderii textile „I. Klinger“, majoritatea cu domiciliul în satele vecine, săpau duminica, gratuit, la cartofi pe moșia fabricantului. Cînd au cerut 50 bani pe ora de lucru, au fost brutalizați și palmuiți de către personalul administrativ⁵.

În mod normal, scrie Marx, prelungirea zilei de lucru este compatibilă cu munca extensivă⁶, fiind specifică manufacturii și capitalismului premonopolist. Menținerea unei zile de muncă îndelungate în Mediaș și Transilvania, chiar în perioada crizei economice, dovedește, pe lîngă o tehnică înapoiată, că imperialismul îmbinase la noi formele monopoliste cu rămășițe precapitaliste în industrie, care, constată Congresul V al P.C.R., „...au determinat o exploatare deosebit de hrăpăreață a forței de muncă. Pentru un salariu de foame muncitorul este silit să lucreze 12—14 și 16 ore pe zi“⁷. Cea mai lungă zi de muncă s-a constatat la noi în industria ușoară⁸. Este știut că Mediașul avea numai industrie ușoară. Ziua de 8 ore a fost legiferată încă din 1918 de către Consiliul Dirigent al Ardealului prin Decretul XII⁹, decret care nu s-a aplicat. Durata excesivă și munca istovitoare au forțat proletariatul din Mediaș să lupte pentru limitarea zilei de muncă.

* * *

Dar, nici această zi de muncă excesivă nu a fost totdeauna asigurată muncitorilor. Muncitorimea din Mediaș a cunoscut din plin, între cele două războaie, suferințele șomajului, ale acestui inevitabil însoțitor

¹ Istoricul întreprinderii „Vitrometan“, dosar A, p. 3, arhiva „Vitrometan“, Mediaș, serv. spec.

² Istoricul întreprinderii „Geamuri“, dosar A, p. 5, arhiva într. „Geamuri“, Mediaș, serv. spec.

³ Istoricul întreprinderii „Ideal“, dosar A, p. 4, arhiva „Ideal“, Mediaș, serv. spec.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Dosar administrativ într. „I. Klinger“, vol. III, 1934—35, p. 55—58, arhiva într. „Salconserv“, Mediaș.

⁶ K. Marx, *Capitalul*, vol. I, ed. P.C.R., Buc., 1947, p. 377.

⁷ Documente din istoria Partidului Comunist din România (1917—1944), ed. II-a, Buc., 1953, p. 134—135.

⁸ Studii privind istoria economică a Romîniei, vol. I, ed. Academia R.P.R., Buc., 1961, p. 161.

⁹ Gazeta Oficială N. 31, Sibiu, 1918; culeg. *Transilvania, Banatul...*, 1, 1929, p. 93—94.

al capitalismului. Cu toate că datele statistice asupra șomajului au fost în mod conștient denaturate, cercetarea atentă a statelor de plată a întreprinderilor din Mediaș pe anii 1923—1928 arată ca neocupați 6,2% din numărul total al muncitorilor metalurgiști, 8,9% în industria textilă și 21,5% în industria sticlăriei — aici fiind inclus și șomajul parțial. În medie, cel mai scăzut procent al șomajului se înregistrează în 1926, (9,30%), care coincide cu o perioadă de înviorare relativă a producției. O situație deosebit de vitregă au avut-o muncitorii sticlari. În perioada 1923—1928 sticlarii rămăneau inactivi câte 111 zile pe an, lucrând numai 254 zile; în perioada 1929—1935 inactivitatea ajunge la 158 zile, față de 207 zile lucrătoare, ceea ce înseamnă că nu se lucra aproape jumătate de an, iar după 1938 zilele nelucrătoare se reduc la 78. Niciodată muncitorii sticlari n-au avut de lucru în tot cursul anului¹.

Criza economică din 1929—1933 imprimă șomajului un caracter de masă. „Încă din 1931, în urma raționalizării capitaliste, mai bine de 300 mii muncitori au fost aruncați pe drumuri“, scrie „Buletinul“, organ al C.C. al P.C.R.² Numărul șomerilor parțiali și totali, muncitori, funcționari și lucrători agricoli, a trecut de 600 mii³. În toate întreprinderile Mediașului producția stagnează: în 1931, cifra de afaceri scade cu peste 50% față de 1930 la „Westen“⁴, cu 52% la fabrica de încălțăminte „Karres“⁵, cu 49% la „Ideal“⁶. Începând cu anul 1932 întreprinderile „Vitrometan“ și „Prima fabrică de sticlă cu gaz metan“ au întrerupt complet activitatea pe cite 5—9 luni, lucrând normal numai în timpul sezonului (iarna și primăvara). Cei mai mulți lucrători au fost concediați, iar alții folosiți la lucrări de reparații, cu un salariu minim⁷. Listele de plată pe lunile februarie-iulie 1932 ale întreprinderii „Vitrometan“ menționează existența a 95 muncitori, care lucrează fără leafă, primind în schimb doar hrana.

Fabrica de nasturi, piepteni și articole ceramice, fabrica de salam „Fr. Aumer“, precum și alte 16 ateliere mai mici își închid porțile dînd faliment. În 1929, Mediașul avea 2778 lucrători în fabrici și 511 în ateliere, în total 3289; în 1932 nu mai rămăseseră decît 1587 în fabrici și 194 în ateliere, adică 1781 oameni. Restul de 1508 muncitori, deci 46%⁸,

¹ Tabele de salarizare „Geamuri“ și „Vitrometan“ pe 1923—1942, copia Casei Asigurărilor Sociale, pachet 1—2, arhiva Sfat popular Mediaș, (nepaginat).

² Documente din istoria Partidului Comunist din România, vol. III, 1929—33, E.S.P.L P., 1956, p. 185.

³ T. Necșu, Date privind situația clasei muncitoare din România, în *Studii*, nr. 1, Buc., 1956, p. 108.

⁴ Bilanțul pe 1931, dosar B, arhiva „Emailul Roșu“, Mediaș, (nepag.).

⁵ Producția refăcută, pe 1930—31, dosar II, N. 48, arhiva „8 Mai“, Mediaș, (nepaginat).

⁶ Date statistice, total producție pe 1930—1931, dosar B, arhiva „Ideal“, Mediaș, serv. contabilității, (nepaginat).

⁷ Buletinul Muncii și Asigurărilor Sociale, ed. Imprimeria Centrală, Buc., anul XIII, N. 1—4, ian.-apr. 1933, partea I, p. 105.

nu figurează nicăieri, deoarece deveniseră șomeri. Dacă numărul celor atinși de șomaj în România, în anii crizei, reprezenta în medie 25% din totalul angajaților¹ mediașul depășise această medie. S-au produs concedieri în masă la toate întreprinderile. Într-o singură lună, decembrie 1933, fabrica de șuruburi „G. Rosenauer“ șterge din listele de plată 49 muncitori, adică 25% din efectivul de lucru². Concedierile nu lovesc în aceeași măsură pe funcționari, dintre care pleacă numai doi³. În 1932, la fabrica de încălțăminte „Karres“ închizându-se atelierele mecanice, 133 muncitori au fost concediați, unii devenind șomeri, ceilalți reîntorcându-se la sate. La fabrica de vase emailate „Westen“ se operează o reducere masivă cu 2/3 a efectivului de lucru, de la 906 (în 1929), la 301 (în 1932), ceea ce înseamnă că 605 muncitori și-au pierdut pîinea⁴. Listele de concedieri cuprind nume românești, maghiare, germane; fabricanții nu țineau seama de naționalitatea muncitorilor. „Erau dați afară, mai ales muncitorii bătrîni, cu mulți ani de serviciu, pentru a nu li se plăti pensia. După ce-și măcinaseră sănătatea în fabrică acești oameni erau forțați să-și culeagă, la bătrînețe, pîinea din gunoaie“, constată „Istoricul întreprinderii «Emailul Roșu»“ (fost Westen).

* * *

După primul război mondial Mediașul s-a făcut cunoscut printr-o piață scumpă și salarii mici. Înființarea în decurs de 3 ani a 8 întreprinderi industriale noi, creșterea populației muncitorești la 2145 lucrători, fără personal administrativ și de serviciu, a ridicat pentru Mediaș o problemă serioasă: a aprovizionării și a locuințelor. Spațiul locativ și piața au rămas mult în urma necesităților, discrepanța între cerere și ofertă le-au scumpit brusc și simțitor, transformîndu-le în obiect de speculă⁵. Organul de presă al fabricanților din localitate constată în 1922 că „se cîștiga lunar 1200 lei, bani care nu ajung pentru locuință, îmbrăcăminte, pîine și lapte. Pentru a-și face ceva economii, muncitorii se îmbolnăvesc din lipsă de hrană“⁶.

Chiria și hrana — elemente primordiale ale costului vieții — absorb cea mai mare parte din cîștigul muncitorului medieșan. Comparația necesarului, pe grupe de cheltuieli, între Brașov, Sibiu și Mediaș este, în

¹ T. Necșă, *op. cit.*, p. 109.

² Liste de plată săptămînale, I—IV, 1933, dosar B, arhiva „Drum Nou“ Mediaș, (nepaginat), verificat după Tabelele de salarizare anuale, 1933, copia Casei Asigurarilor Sociale, pachet 7, arhiva Sfat. popular, Mediaș, (nepaginat).

³ Liste de plată săptămînale, I—IV, 1933, dosar B, arhiva „Drum Nou“, Mediaș (nepaginat).

⁴ Evidența personalului, tabele anuale recapitulative, 1928—1934, dosar IV—IX, arhiva „Emailul Roșu“, Mediaș, serv. personal, (nepaginat).

⁵ *Mediascher Zeitung*, nr. 2, 14 ianuarie, 1922, p. 2.

⁶ *Ibidem*, nr. 50, 16 decembrie, 1922, p. 2.

acest sens, semnificativă. Din repartizarea procentuală a salariului pe grupe de cheltuieli, în 1926, la Braşov, Sibiu şi Mediaş rezultă acest

Tabel comparativ ¹

Localitatea	Categori		Grupa de cheltuieli %			
	Salariu	Chirie	Produse alimentare	Luminat încălzit	Îmbrăcăminte încălţăminte	Chirie Diverse
Braşov	II	I	34,02	12,02	27,97	25,99
Sibiu	II	I	33,61	9,35	27,53	29,51
Mediaş	III	III	35,72	5,76 ²	28,13	30,39

Cifrele demonstrează că, exceptând încălzitul şi luminatul, cu 6,22% sub nivelul Braşovului şi cu 3,59% mai ieftin ca la Sibiu, satisfacerea celorlalte componente ale costului vieţii reclamau muncitorului din Mediaş o parte mai mare din salariu. Pentru alimentaţie el cheltuieşte cu 1,70% mai mult ca la Braşov şi cu 2,11% în plus faţă de Sibiu. Raportată la salariu, chiria este mai ridicată cu 4,40% decât la Braşov şi cu 0,88% ca la Sibiu. Pină şi articolele de îmbrăcăminte îl costă cu 0,16% mai scump ca pe braşovean şi cu 0,60% mai mult decât la Sibiu.

Din calculul statisticii burgheze — diminuat sensibil faţă de realitate — reiese că bugetul lunar al unei familii muncitoreşti, cu un copil, care în 1914 îşi satisfăcea cele necesare traiului cu 100 coroane, trebuia, în 1926, să se ridice la 6871,31 lei³. Statele de plată însă arată că salariul mediu al unui muncitor calificat nu trecea în 1926 de 2479 lei lunar. Aceasta înseamnă că salariul din 1926 acoperea doar 36% din produsele consumate de o familie muncitorească în 1914: nivelul ei de viaţă scăzuse prin urmare cu 64%.

Pină în 1929 se plătea pentru muncă calificată 4—6 lei ora la „Ideal”⁴; 5 lei ora la „W. Stürzer”⁵; 5—7 lei ora la fabrica de salam, unde marfa respinsă pe piaţă era livrată muncitorilor în contul salariului⁶; 7—8 lei la „IRTI”; 6—9 lei la „Vitrometan”⁷; 7—10 lei la

¹ După Buletinul Statistic al României, Bucureşti, nr. 2, aprilie—iunie, 1927, pag. 102—103.

² Rectificat după listele de preţuri oficiale.

³ Buletinul Statistic al României, Bucureşti, nr. 2, aprilie—iunie, 1927, p. 102—103.

⁴ Istoricul întrep. „Ideal”, dosar A, p. 3, arhiva „Ideal”, Mediaş, serv. spec.

⁵ Dosar administrativ al fostei întrep. „W. Stürzer”, partea I-a, p. 22—23, arhiva „Salconserv”, Mediaş.

⁶ Tabele de salarizare a întrep. „Fr. Auner”, pe 1925—1929, copia Casei Asigurărilor Sociale, pachet 14, arhiva Sfat. popular Mediaş, (nepaginat).

⁷ Istoricul întreprinderii „Vitrometan”, dosar A, p. 4, arhiva „Vitrometan”, Mediaş, serv. spec.

„Karres“¹; 8—11 lei la „Westen“². Munca necalificată nu trecea de 3—5 lei ora. Așadar, pentru 12 ore muncă calificată, salariul era cuprins între 60—130 lei. Statele de plată pe 1929 ale fabricilor „Vitrometan“ și „Geamuri“ arată că 75% dintre muncitorii calificați erau plătiți cu lefuri ce variau între 84—96 lei ziua; la „Ideal“ și „G. Rosenauer“ 76% din numărul calificaților primeau între 60—72 lei zilnic, iar la „IRTI“ 69% din calificați câștigau 72—80 lei pe zi³, ceea ce înseamnă că 73,3% dintre calificații numitelor întreprinderi erau retribuiți cu salarii între 72—82,3 lei zilnic. Acest salariu era cu totul insuficient față de costul vieții, neasigurând nici un minimum de existență. Din calculul comparativ al Casei Asigurărilor Sociale, Timnava Mare, reiese că în 1929 prețul articolelor de primă necesitate s-a urcat, în medie, de 44 ori față de anul 1913, iar chiria de 54 de ori, în timp ce salariile au crescut numai cu 26 ori. În luna martie 1929, după un an de recoltă bună, kilogramul de grâu se vindea pe piața Mediașului cu 8,20 lei. Un kilogram de piine integrală costa 10 lei, 6,20 lei kg. de boabe porumb, 18 lei kg. fasole, 45 lei kg. carne de porc, 70 lei kg. untură⁴. Chiria cea mai scăzută (360 lei lunar)⁵ însemna zilnic 12 lei, 1/2 l. petrol lampant 2 lei, chibrituri, sare, 2 lei și 6 lei încălzitul, totalizau, fără îmbrăcăminte, cerințe culturale sau alte nevoi, 22 lei pe zi. Rămâneau pentru hrană 50—60 lei, reprezentând contravaloarea a 3 kg piine și 1 1/2 kg fasole, sau 1,3 kg carne, sau 800 gr. untură. Socotind la prețul zilei produsele alimentare, ce reprezentau strictul necesar pentru hrana unei familii muncitorești cu doi copii sub 10 ani (4 persoane)⁶, vom avea următorul tabel :

Nr. crt.	Felul alimentelor	Canlitatea necesară	Preț pe unitate ⁷	Suma de plată
1	Piine	3 kg	10 lei	30 lei
2	Carne de vită	0,500 „	18 „	9 „
3	Fasole	1 „	18 „	18 „
4	Cartofi	1 „	2 „	2 „
5	Ceapă	0,250 „	6 „	1,50 „
6	Untură	0,250 „	70 „	17,50 „
7	Zahăr	0,120 „	35 „	4,20 „
8	Lapte	1 l	3 „	3 „
T O T A L :				85,20 lei

¹ Registrul salariu personal, 1929, vol. II, filele 19—33, arhiva „8 Mai“, Mediaș.

² Registrul salarii, 1—20. Emailat, Modelat, Diverse, 1927—1929, nr. 5, filele 88—95, arhiva „Emailul Roșu“, Mediaș, serv. muncă-salarii.

³ Tabele de salarizare pe 1929, copia Casei Asigurărilor Sociale, pachete 1—2, 7—8, 11, arhiva Sfat. popular, Mediaș, (nepaginat).

⁴ *Mediascher Zeitung*, nr. 9, 2 martie, 1929, p. 5.

⁵ *Ibidem*, nr. 2, 12 ianuarie, 1929, p. 2.

⁶ Necesarul calculat după studiul — *Din istoricul formării și dezvoltării clasei muncitoare din România*, ed. N. N. Constantinescu, București, 1959, p. 413.

⁷ *Mediascher Zeitung*, nr. 6 și 8 din februarie—martie, 1929, (tabele cu prețurile pieței).

Tabelul arată că 73,3% dintre muncitorii calificați ai întreprinderilor din Mediaș nu puteau asigura, din salariu, pentru o familie de 4 persoane nici această hrană sărăcăcioasă, considerînd că nu cheltuiesc nimic pentru îmbrăcăminte, încălțăminte, calificare sau cerințe culturale. Ei trebuiau să renunțe zilnic la carne, ceapă, untură, mulțumindu-se doar cu piine, fasole, cartofi, 1 litru lapte și 120 g. zahăr. Cu 60 lei pe zi nu se puteau alimenta nici 3 membri ai familiei, unul rămînînd fără hrană, iar celălalt fără strictul necesar. Existența copiilor era o problemă grea; dacă totuși existau, ei trebuiau să-și cîștige singuri mijloacele de subzistență. Numărul ridicat de femei și copii din întreprinderile industriale ale orașului confirmă această concluzie, ilustrînd în același timp gradul de pauperizare a proletariatului local. O situație asemănătoare era în toată țara. „Pentru 30–70 lei pe zi munceau cei mai mulți, unii timp de 12 ore“, constată „Socialismul“ din 12 iulie 1923¹.

Criza economică din 1929–33 a avut efecte dezastruoase în România din cauza „economiei capitaliste înapoiate, a chestiunilor agrare și naționale nerezolvate, a sarcinilor colosale de datorii externe și a dependenței de capitalul financiar internațional“². Fabricanții aruncă greutățile crizei pe umerii muncitorilor. În 1932 salariile înregistrează reduceri cu 45–52% față de 1929. În 1929, la „Westen“ presorul cu cel mai mare salariu cîștiga 3018 lei lunar, iar emailatorul 3800 lei³. În 1932 aceleași persoane primesc 1707 lei și 1442 lei (în minus cu 43%–49%)⁴. În 1929 la fabrica de geamuri, un mecanic cu vechime ajunsese cu salariul lunar pînă la 4.422 lei⁵. În 1931, același muncitor, lucrînd tot ca mecanic, nu primește decît 2115 lei (52%)⁶. Salariul unui tăbăcar nu trecea în 1929 de 3750 lei lunar, pentru ca în 1932 să primească doar 1750 lei (48%)⁷. Un suflător de la „Vitrometan“ avea în 1929 pînă la 3600 lei lunar, iar în 1932, 1750 lei (51%)⁸. În timpul crizei economice din 1929–33 salariul nominal scade pînă la 52% față de anul 1929, dar costul vieții nu se reduce decît cu 22,6%. În 1935 un kilogram de piine neagră costa în București 5 lei, litrul de lapte 8 lei, carnea de vită 14–16

¹ Documente din istoria Partidului Comunist din România, 1923–1928, vol. II, E.P.L.P., 1953, p. 64–65.

² *Ibidem*, 1917–1941, ed. a II-a, E.P.L.P., 1953, p. 168–169

³ Registrul salarii, vol. III, Modelat și vol. IV, Email pe 1928–1930, arhiva „Emailul Roșu“, Mediaș, serv. muncă-salarii (nepăgînat).

⁴ *Ibidem*, vol. IV, Modelat și vol. V, Email pe 1931–1933, arhiva „Emailul Roșu“, Mediaș, serv. muncă-salarii, (nepăgînat).

⁵ *Ibidem*, vol. I–VII, august 1929, (sub Fr. Cadar), arhiva întrep. „Geamuri“, Mediaș, (nepăgînat).

⁶ *Ibidem*, vol. III–VII, august 1931, (sub Fr. Cadar), arhiva întrep. „Geamuri“, Mediaș, (nepăgînat).

⁷ Registrul impozit pe salarii, dosar I, 1929 și dosar IV 1932, arhiva „8 Mai“, Mediaș, (nepăgînat).

⁸ Istoricul întreprinderii „Vitrometan“, dosar A, p. 3, arhiva „Vitrometan“, Mediaș, serv. spec.

lei kg., de porc 18 lei, zahărul 27 lei kg., untdelemnul 23—28 lei litrul¹. În acelaș an, la Mediaș, un kilogram grâu se vindea cu 4,60 lei, litrul de lapte cu 7 lei, carnea de vită cu 16 lei kg., cea de porc cu 19—21 lei kg., untdelemnul cu 25—29 lei litrul².

Raportat la gradul de urbanism al altor orașe, Mediașul avea un cost de viață mult ridicat. Socotind indicele nivelului mediu al grupelor de cheltuieli pentru București, în 1934, ca fiind 100, Mediașul înregistrează pentru alimente 98,1%, pentru îmbrăcăminte, încălțăminte 89,4%, pentru lumină, combustibil 68,9%, chirie 72,6%, spectacole 44,2%, diverse 89,7%³. Indicele total 77% depășește cu 7% indicele mediu al orașelor transilvănene și cu 11,6% indicele mediu al orașelor din țară⁴. De remarcat scumpetea articolelor alimentare, numai cu 1,9% sub nivelul Bucureștiului, fapt datorit înapoierii comerțului de detaliu, de asemenea unei circulații defectuoase între centrele excedentare și cele consumatoare. Muncitorul medieșan a fost obligat să întrețină cu salariul său mizer o armată întreagă de speculanți mărunți, care-l exploatau în calitate de consumator, îl înșelau la cântar, îi vindeau produse inferioare. Numai în cursul unui singur an, 1939, sînt amendați în Mediaș 53 negustori de alimente pentru nerespectarea instrucțiunilor sanitare, iar doi dintre ei, care vînduseră muncitorilor de la „Vitrometan“ carne putredă, au fost deferiți justiției⁵. Chiria, cel mai elastic component al costului vieții, era în Mediaș, datorită unei acute și permanente lipse de spațiu locativ, mai ridicată cu 18% decît media orașelor din Transilvania și cu 26,3% față de media din țară⁶. Datorită gazului metan, lumina și încălzitul însumau 68,9% față de București, dar cu 16,9% mai mult ca la Tg. Jiu⁷. Decalajul între salariu și costul vieții devine și mai mare, dacă ținem seama că prețurile produselor fabricate, susținute de asociații monopoliste și de către stat, n-au suferit decît modificări neînsemnate. Sarcina fiscală apăsa greu pe umerii muncitorilor prin creșterea simțitoare, în 1931, a taxelor de consumație pe petrol, spirt, zahăr și sporirea impozitelor indirecte pe sare, tutun, chibrituri — articole de primă necesitate⁸. Eram țara cu cele mai multe impozite. Fiecare cap de familie plătea statului 40% din venituri⁹. Lucrătorul căpăta în schimbul muncii sale tot mai puține produse. În condițiile capitalismului, scrie Lenin, „muncitorul se pauperizează în mod absolut, adică devine literalmente mai sărac ca înainte, este nevoit să trăiască mai rău, să se

¹ Buletinul Statistic al Romîniei, București, nr. 1—2, 1935, p. 128—130.

² *Mediascher Zeitung*, nr. 8, 14 mai 1935, p. 4.

³ Calculat după *Mediascher Zeitung* și *Argus* pe 1934.

⁴ Enciclopedia Romîniei, vol. IV, București, 1940, p. 935.

⁵ Raport asupra activității Serviciului Sanitar al orașului pe 1939, dosar IV, p. 4, arhiva spitalului unificat, Mediaș.

⁶ Enciclopedia Romîniei, vol. IV, București, 1940, p. 934—935.

⁷ *Ibidem*, p. 936.

⁸ *Compass*, Finanzielles Jahrbuch, Viena, 1931, p. 65—67.

⁹ „Tempo“, anul III, nr. 475, 27 ianuarie 1935.

hrănească mai prost, să flămânzească mai des, să se adăpostească în subsoluri și prin mansarde“¹.

* * *

Ca urmare a sărăcirii maselor și a goanei după muncă ieftină, crește numărul femeilor și al copiilor utilizați în industrie. „Primul cuvânt al utilizării capitaliste a mașinilor, scrie Marx, a fost munca femeilor și a copiilor“². Nefiind în stare să asigure existența familiei, muncitorul e obligat a-și angaja în fabrică femeia și copiii, a căror muncă ieftină este preferată de capitaliști, pentru că determină o creștere a ratei profitului. În sistemul fabricii, „planul de diviziune a muncii, observă Marx, se întemeiază pe utilizarea muncii femeilor, a copiilor de toate vârstele, a muncitorilor necalificați, oriunde lucrul acesta este posibil, într-un cuvânt, a muncii ieftine...“³. În 1935, fabrica de țesături „I. Klinger“ avea din 105 muncitori 77 femei (73%), majoritatea necalificate, venite din sate⁴. Aici, ca și la fabrica „IRTI“ munca propriuzisă de filat și țesut era efectuată aproape în întregime de către femei, bărbații fiind încadrați ca maiștri, mecanici, tâmplari, portari etc. Obligate a presta 12 ore de muncă în fabrică, a parcurge zilnic pe jos 10—12 km., dus și întors, ele plecau de acasă la 6 dimineața și se întorceau abia la orele 8 seara. Ce se alegea din familiile și copiii acestor femei, dacă erau neveste și mame? În condițiile capitalismului, scrie Engels, munca femeilor dizolvă în primul rînd complet familia și are consecințe grave asupra sănătății femeilor și a copiilor, fără a mai vorbi de urmările morale⁵. Din 200 muncitori, ai fabricii „Ideal“ în 1936, 74 erau femei retribuite cu 3—4 lei ora. Copiii de 14 ani primeau aici 1,50 lei pe oră⁶. La „Westen“ copiii de 14—15 ani erau plătiți „suplimentar“, cu 150 lei lunar⁷. Salariul unei țesătoare de la fabrica de postav „W. Stürzer“ n-a trecut niciodată, de 4—5 lei ora. În 1937 o muncitoare de la fabrica de șuruburi „G. Rosenauer“ avea între 32 lei și 56 lei pe zi ceea ce reprezenta 63% din câștigul mediu al unui bărbat în aceeași muncă⁸. La fabrica de țesături imprimare „IRTI“ din 1008 muncitori în 1938, 789 erau femei, câștigînd între 5 și 7 lei ora⁹. Dintre 877

¹ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 18, E.S.P.L.P., București, 1957, p. 427—428.

² K. Marx, *Capitalul*, vol. I, ed. P.C.R., București, 1947, p. 364.

³ *Idem*, p. 421.

⁴ Dosar administrativ întrep. „I. Klinger“, vol. III, 1934—1935, p. 57, arhiva „Sal-conserv“, Mediaș.

⁵ Fr. Engels, *Situația clasei muncitoare din Anglia*, E.P.L.P., București, 1953, p. 143—144 și 148—150.

⁶ Dosar date statistice, 1935—1938, acte nr. 5—8; arhiva „Ideal“, Mediaș.

⁷ Registrul salariu suplimentar, diverse, vol. nr. III—IV, 1929—1930, arhiva „Emailul Roșu“, Mediaș, (nepaginat).

⁸ State de plată anuale, ianuarie—iunie 1937, dosar E, (sub Bögözi M. și Bolt S.), arhiva „Drum Nou“, Mediaș, serv. contab., (nepaginat).

⁹ Evidența muncitorilor, dosar statistic A/N. 1, 1938, recapitulație, arhiva „V. Vasilescu“, Mediaș, (nepaginat).

femei cîte lucrau în industria textilă din localitate, în 1938, 212 erau calificate ca filatoare și țesătoare, cel mai ridicat procent (24,2) de femei calificate pe ramură de producție. Cu toate că exista un utilaj perfecționat și un grad ridicat de tehnicitate, numărul femeilor și al muncitorilor necalificați a fost în permanentă creștere la „Westen“. În 1929 uzinele „Westen“ aveau în total 906 muncitori, 550 erau necalificați (61⁰/₀), iar dintre aceștia 367 erau femei (66⁰/₀ din totalul necalificaților). Peste 10 ani, din totalul de 823 muncitori, 592 sînt necalificați (72⁰/₀), iar dintre ei 479 sînt femei (81⁰/₀ din necalificați)¹. Procentul necalificaților a crescut de la 61 la 72, iar al femeilor de la 41 (față de total) la 59. Femeile ridică procentul necalificaților fiind în 1929 de 66⁰/₀, iar peste 10 ani de 81⁰/₀. Majoritatea erau folosite la transportul pieselor în curs de fabricație ca, de pildă, la uzina de emailat, unde substanțele toxice le ardeau mîinile, le măcinau vederea și plămîinii. Statele de plată arată că numai 6—8⁰/₀ din lucrătoare ajungeau la 40 de ani.

Procentul ridicat al femeilor în industriile Mediașului și mai ales în industria textilă, unde formau 84,6⁰/₀ din totalul muncitorilor, demonstrează că munca acestora era preferată și specifică industriei ușoare în general, și celei textile în special. Așa se explică dispariția treptată a muncii femeilor în anumite profesii, ca de pildă în minerit². Cel mai mare număr de femei a pătruns în întreprinderile industriale din Mediaș în urma derogărilor, de la legea pentru ocrotirea muncii femeilor și minorilor, acordate în 1932. Acest fapt constituie încă un exemplu din care rezultă că în capitalism, chiar atunci cînd sînt promulgate anumite legi pentru a înșela masele, ele nu sînt respectate. Ca expresie a valului de sărăcie și lipsuri, provocat de către criză, începînd din acel an înregistrăm un procent crescînd de femei și necalificați în fabrici. Primele ajung în 1941 la 36,8⁰/₀ iar necalificații la 35,1⁰/₀ din totalul muncitorilor. Nu este întîmplător faptul că anul 1935, anul cu cel mai scăzut salariu nominal din întreaga perioadă studiată, a fost și anul cu cel mai puternic afluz de femei în întreprinderi (33,6⁰/₀). Ele au influențat asupra scăderii generale a salariilor. Satisfăcuți, că au achiziționat brațe de muncă ieftine, fabricanții din Mediaș au redus salariul lunar al femeilor de la 1496 (1932) la 1455 lei în 1935³, urcîndu-l în același timp, în raport cu salariul bărbaților, cu 3⁰/₀, de la 72⁰/₀ (1932) la 75⁰/₀ (1935). Așadar, salariile femeilor au scăzut mai puțin ca ale bărbaților calificați, fiind inițial mai mici și deci mai aproape de limita fizică a valorii forței de muncă. Aceste salarii însă au permis fabricanților să opereze „tăieri mai sensibile“ din lefurile muncitorilor calificați. Salariul bărbaților calificați scade între 1932 și 1935 cu 7⁰/₀, cu 4⁰/₀ mai mult decît sporul acordat femeilor. Tre-

¹ Registru salarii, vol. I—VIII, modelat, email, diverse, 1929—1939, arhiva „Emailul Roșu“, Mediaș, serv. muncă-salarii, (nepaginat).

² J. Kuczyński, *Teoria situației clasei muncitoare*, Ed. Științifică, București, 1958, p. 87.

³ Tabele de salarizare, ind. textilă și metalurgică pe 1932 și 1935, copia Casei Asigurărilor Sociale, pachete 4—6 și 8—9, arhiva Sfat. popular, Mediaș, (nepaginat).

buie ținut seama că acest 7% se referă la o medie lunară de 2 078 lei (1932), pe cînd sporul de 30% s-a efectuat asupra unor salarii lunare de 1496 lei¹. În acest fel, scăderile succesive din salariul muncitorilor calificați fac ca, după cîtva timp, salariul întregii familii să fie aproximativ egal cu salariul pe care-l cîștiga mai înainte bărbatul singur. Într-o familie lucrătoare cu doi copii aceasta înseamnă, după expresia lui Marx, „...că, pentru a cîștiga cele necesare existenței... se consumă astăzi de patru ori mai multe vieți de muncitori decît înainte”².

Fabricile de sticlă „Vitrometan” și „Geamuri” erau cunoscute prin exploatarea muncii copiilor. „La prima fabrică de sticlă se folosesc copii de 10—12 ani, care sînt obișnuiți cu suflatul sticlei”, relatează liniștit ziarul german local³. „La fabricile de sticlărie din Mediaș, toți tinerii pînă la 18 ani erau întrebuințați în munca de noapte”, scrie în 13 martie 1930, ziarul „Facla”. La „Vitrometan” nu puțini erau copiii de 14 și sub 14 ani care suflau sticlă sau cărau lăzile cu marfă. Frînți de oboseală, în unele zile nu plecau acasă, ei se cuibăreau și dormeau noaptea pe sub mașini, pe lingă cuptoare sau în magazii de ambalaj. Toți erau analfabeți⁴. Muncitorii din Mediaș au introdus în programul lor de revendicări reglementarea și interzicerea muncii de noapte pentru femei și copii.

În toate întreprinderile, fără excepție, lucrau muncitori necalificați din satele vecine, alungați de foame și de lipsa de pămînt: băieți și fete, în special din familiile sărace și numeroase. Cu domiciliul în sat, la Bratei, Dirlos, Buzd, Ighișul Nou, Proștea Mare, ei făceau zilnic pe ploaie și zăpadă drumul pe jos. Aproape 1/3 din muncitorii de la „Westen” și fabricile de sticlă, veneau din sate. După 10 ani de activitate, din 112 angajați ai fabricii de șuruburi 67 erau din sate⁵. Majoritatea lucrătorilor de la fabrica de țesături imprimare „I. Klinger” își aveau domiciliul în Proștea Mare și Ighișul Nou. Cît timp mai aveau o palmă de pămînt și o casă, locuiau la sat, după ce le pierdeau pentru datorii cu camătă sau neplata impozitelor se stabileau definitiv la oraș, devenind pentru totdeauna robi ai fabricii.

* * *

Neexistînd o protecție a muncii, numărul accidentelor a crescut mereu, mai ales după 1930. În perioada 1932—40 se constată în Mediaș 257 cazuri de accidente înregistrate, dintre care 4 mortale, iar 49 cu pierderea capacității de muncă⁶. Lucrînd în condiții cu totul nefavora-

¹ Tabele de salarizare, ind. textilă și metalurgică pe 1932 și 1935, copia Casei Asigurărilor Sociale, pachete 4—6 și 8—9, arhiva Sfatul popular, Mediaș, (nepaginat).

² K. Marx, *Muncă salariată și capital*. E.S.P.L.P., București, 1957, p. 46.

³ *Mediascher Zeitung*, nr. 31, 30 iulie 1921, p. 3—4.

⁴ Istoricul întreprinderii „Vitrometan”, dosar A, p. 3, arhiva „Vitrometan”, Mediaș, serv. spec.

⁵ Registrul personal, vol. V, 1930—1934, arhiva „Drum Nou”, Mediaș, (nepaginat).

⁶ Fișe personale de accident, 1932—1940, Casa Asigurărilor Sociale, pachete 9—21, Arhiva Sfat. popular, Mediaș.

bile, în timpul crizei economice din 1929—33, mulți muncitori înclinau să nu declare accidentele mai ușoare de teamă să nu-și piardă salariul și locul de muncă. Numărul real al accidentelor era deci mult mai ridicat. Raportul inspectoratului muncii, Brașov pe 1932 constată : „...cele mai multe accidente se datoresc neglijenței patronilor. Unii patroni nu iau toate măsurile de prevenire, apărători la roți, la curelele de transmisie, însemnarea locurilor primejdioase, lipirea de avize etc. Numărul accidentelor a crescut îngrijorător... iar de soarta lucrătorilor invalizi nu se îngrijește nimeni¹. Frecvența ridicată a accidentelor de muncă după 1932, indică, în primul rând, sporirea intensității muncii în perioada crizei economice și după aceea. Accelerarea ritmului de stoarcere a sudorii și înmulțirea accidentelor se datora în bună parte și generalizării, tocmai în timpul crizei din 1929—33, a salarizării cu bucată și în acord. „cînd lucrătorul este silit să muncească repede pentru a cîștiga bani și n-are timp să fie prevăzător“². Cifrele statistice demonstrează că numărul cel mai ridicat de accidentați : 174 din 257³, îl dădeau noii angajați, muncitorii necalificați, care nu cunoșteau procesul de producție și pe care setea neînfrînată de cîștig a fabricanților îi schilodea sau îi trimețea la moarte.

Fabrica „Westen“, cu un proces tehnologic mai înaintat și cu un număr mare de muncitori necalificați, dădea cel mai urcat procent de accidentați. În 1932 au fost la „Westen“ 2 cazuri de accidente, în 1934—4, în 1936—5, în 1937—5⁴. În 1938 s-au creat la această fabrică secții noi, dar nu s-a clădit nimic. Muncitorii și mașinile au fost înghețate în vechile clădiri, lipsite de spațiu, de aer și lumină. S-au înmulțit cazurile de îmbolnăvire, mai ales printre femei și tineret. În 1939 se înregistrează la „Westen“ 9 accidente, dintre care două foarte grave, cu pierderea capacității de muncă, iar în 1940 au fost 16 accidentați care au cerut despăgubiri patronilor⁵. „Din lipsă de spațiu și protecția muncii, notează monografia întreprinderii «Drum Nou», într-un singur an, 1939, la fabrica de șuruburi au fost 6 cazuri de accidente. Muncitoarei Cornea Lucreția i s-a tăiat o mîină, iar Casa Asigurărilor și Tribunalul Sighișoara i-au respins cererea de despăgubire. Muncitoarea a rămas pe drumuri“⁶. Cu toată presiunea patronilor care invoău neglijența, lipsa de îndemîinare și, într-un caz, starea de ebrietate a muncitorilor, ancheta (întreprinsă tot de uneltele lor) a trebuit să recunoască că 3 cazuri de accident din 5, survenite la întreprinderea „Vitrometan“

¹ Buletinul Muncii și Asigurărilor Sociale, ed. Imprimeria Centrală, București, anul XIII, nr. 1—4, ianuarie—aprilie 1933, partea I, p. 85—86.

² Fr. Engels, *Situația clasei muncitoare din Anglia*, E.P.L.P., București, 1953, p. 162.

³ Fișe personale de accident, 1932—1940, Casa Asigurărilor Sociale, pachete 9—21, arhiva Sfat. popular, Mediaș.

⁴ Dosar protecția muncii și accidente, 1931—1940, arhiva „Emailul Roșu“, Mediaș, serv. muncă-salarii, (nepaginat).

⁵ *Ibidem*.

⁶ Monografia întreprinderii industriale „Drum Nou“ (manuscris), p. 2—3, arhiva „Drum Nou“, Mediaș.

în 1940 se datoresc „spațiului restrîns” și înghesuiei în care lucrează muncitorii¹. Deoarece despăgubirile în caz de accident și amenzile aplicate pentru neîndeplinirea condițiilor de protecție a muncii erau foarte mici, capitaliștii preferau să plătească despăgubirea sau amenda decît să mărească spațiul de muncă, sau să introducă instalații pentru protecția muncii. Personalul Casei Cercuale servea interesele patronilor. Muncitorii de la „Westen” își amintesc cazul unui tovarăș bolnav, respectiv de la vizita medicală, care a murit în timpul lucrului, cu mâinile încheștate pe mașină. În goana după profituri, capitaliștii nu țineau seama de sănătatea și viața muncitorilor. „Această concentrare masivă de oameni în acelaș atelier, scrie Marx, este pe de o parte o sursă de profituri crescînde pentru capitalist, pe de altă parte însă, devine și o cauză de risipă cu viața și sănătatea muncitorilor”².

* * *

Lipsa locuințelor a apăsat totdeauna greu pe umerii proletarului din Mediaș. Afluxul neobișnuit de brațe de muncă și spațiul locativ redus al orașelului, au provocat, încă din prîmii ani după război, o criză acută de locuințe, care se găseau anevoie și la prețuri ridicate. Presa locală constată că „...dezvoltarea industrială, îngrămădirea unui număr însemnat de oameni în fabrici a ridicat pentru Mediaș o problemă gravă: aceea a locuințelor. Această problemă afectează mai ales muncitorimea, lipsită de locuințe”³. La uzinele „Westen” aproape 100 muncitori erau înghesuți într-un cămin, la subsol, în murdărie, umezeală și întuneric⁴. Nu toate întreprinderile aveau colonii⁵. „Pînă în 1928 nu am avut colonie. În 1928 și 1933 s-au construit locuințe pentru 7 familii de maiștri și funcționari, protejați de patroni. Pentru muncitori nu s-a clădit nimic”, scrie monografia fabricii de șuruburi. În colonia „Vitrometan”, construcțiile au început în 1926. S-au clădit în curs de 13 ani 72 apartamente, închiriate de fabrică la „prețul zilei” și ocupate în mare parte de tehnicieni și funcționari. Blocurile de pe șoseaua Sibiului (azi I. C. Frimu) aveau amenajate locuințe, „la aer”, în poduri. Erau încăperi de 4/5 m., cu pereții de scîndură de brad, burdușiți de ploșnițe și cimentăți cu zgură de cărbuni. Pentru a ajunge în cameră se mergea aplecat. Un singur geam, pe unde se prelingea lumina, ușa, căptușită cu cirpe pentru a ține căldură. Aerul greu și înecăcios. Vara, o căldură insuportabilă, oamenii ieșeau afară ca să poată dormi. Aceste „apartamente” adăposteau familii de cîte 6 persoane, dintre care 3—4 copii.

¹ Fișe personale de accident, Casa Asigurărilor Sociale, 1940, sub „Vitrometan”, fișele 23—27. arhiva Sfat. popular, Mediaș.

² K. M a r x, *Capitalul*, vol. III, partea I-a, cartea a III-a, E.P.L.P., București, 1953, p. 105.

³ *Mediascher Zeitung*, N. 2, 14 ianuarie 1922, p. 1.

⁴ Istoricul întreprinderii „Emailul Roșu”, dosar A, p. 2, arhiva „Emailul Roșu”, Mediaș, serv. spec.

⁵ Coloniile muncitorești erau locuințe muncitorești comune în clădirile și în cartierul fabricii.

Baia era un lucru rar în întreprinderi, majoritatea lucrătorilor fiind obligați după muncă, să se spele afară cu apă de ploaie sau zăpadă. Sticlarii și muncitorii de la „Ideal“ au înaintat mai multe cereri ca să li se amenajeze o baie¹. Serviciul sanitar al orașului constată în 1939 că în fabrici „domnește o murdărie neobișnuită care provoacă numeroase infecții și boli de piele“². În întreprinderi nu existau cantine, oamenii trebuind să lucreze câte 12 ore cu piinea sau mămăliguța rece din traistă, regim care le periclita grav sănătatea. „Nu avem cantină muncitorească, se arată în monografia fabricii de șuruburi. Baia și vestiarul sînt cu totul rudimentare, cu geamuri sparte, cu apă pe jos, de o murdărie îngrozitoare“³.

Condițiile aspre de muncă, de la vîrstă fragedă, subalimentația, lipsa de locuințe și de asistență sanitară au avut repercusiuni dure-roase asupra sănătății proletariatului din Mediaș. La o populație muncitorească de 2700 oameni în 1928, Casa Cercuală constată 45 cazuri de tuberculoză, 60 de sifilis declarat, 18 difterie, 4 febră tifoidă. În 1937, la 3801 muncitori se înregistrează 57 cazuri tuberculoză, 85 sifilis, 69 difterie, 76 febră tifoidă⁴. Procentul de morbiditate prin T.B.C. și sifilis e impresionant. În 1938 mortalitatea de tuberculoză era 101 la 10 000 și 35 la sifilis; ceea ce înseamnă 10,1 la mie tuberculoză și 3,5 sifilis⁵. În același an mortalitatea infantilă atinge 14%. Este un procent enorm: din fiecare sută de copii născuți mor 14. Cifrele statistice ale mortalității infantile precum și ale celei provocate de tuberculoză și sifilis așază Mediașul în fruntea orașelor din România — țară cu cea mai ridicată mortalitate generală din Europa.

Cu toate că erau în 1938 în Mediaș 4180 muncitori, nu se semnalează nicăieri o sală de lectură, o bibliotecă sau un club muncitoresc. Recensămîntul din 1948 scoate la iveală existența a 1500 neștiutori de carte, numai în întreprinderile „Vitrometan“ și „IRTI“ fiind peste 250 analfabeți. Prin costul lor ridicat, concertele muzicale, spectacolele teatrale și artistice erau inaccesibile maselor. Promiscuitatea și întunericul domneau pretutindeni. „Tăbăcăria e un lucru greu, nesănătos și murdar, declară un muncitor angajat din 1917 la fabrica «Karres». După 12 ore de muncă, omul n-avea altă dorință decît să intre în cîrciumă și să bea rachiu. Flămînd și obosit, se amețea îndată dintr-un

¹ Istoricul întreprinderii „Ideal“, dosar A, p. 5, arhiva „Ideal“, Mediaș, serv. spec.

² Raport asupra activității Serviciului Sanitar al orașului, 1939, dosar IV, p. 4, arhiva spitalului unificat, Mediaș.

³ Monografia întreprinderii industriale „Drum Nou“ (manuscris), p. 9, arhiva „Drum Nou“, Mediaș.

⁴ Dosar nr. 4 pentru chestiuni statistice, foaie centralizatoare pe 1937, arhiva secției sănătate a Sfatului popular, Mediaș, (nepaginat).

⁵ Dosar rapoarte statistice, partea a II-a, arhiva secției sănătate a Sfatului popular, Mediaș, (nepaginat).

⁶ *Ibidem*.

pahar, ajungea apoi acasă unde își bătea nevasta și copiii. Așa era". Tabloul unei degradante și dureroase realități sociale.

* * *

Ca urmare a suferințelor provocate de război, a creșterii combativității de clasă, sub influența directă a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie și a valului de lupte revoluționare din statele capitaliste — expresie a maturizării politice a proletariatului — mișcarea muncitorească din țara noastră cunoaște, după primul război mondial, o perioadă de avânt revoluționar. Grevele de după 1917 marchează începutul unei noi faze a luptei de clasă în țara noastră¹. Crearea Partidului Comunist din România, victorie istorică a leninismului împotriva oportunismului și reformismului în mișcarea muncitorească, a însemnat o cotitură radicală în lupta revoluționară a oamenilor muncii din țara noastră.

În aceste împrejurări mișcarea muncitorească din localitate capătă amploare și intensitate. Mediașul avea, în 1922, 5 organizații profesionale: fierari, îmbrăcăminte-încălțăminte, constructori-zidari, dulgheri-lemnari și chimice, atestate documentar². În februarie 1922 muncitorii constructori, dulgheri și zidari, cer înlăturarea patronilor din conducerea organizațiilor. În manifestul de la 1 Mai 1922, Partidul Comunist din România mobilizează masele la luptă pentru: ziua de 8 ore, amnistie generală, organizare în sindicate, pace cu Rusia Sovietică³. În această zi, muncitorii din Mediaș transformă adunarea din pădurea Greveln într-o demonstrație pentru 1 Mai. Au fost arborate steaguri roșii, s-a intonat Internaționala. S-au cerut 8 ore de lucru, dreptul de organizare și concediu, alegeri libere, vot universal.

Retragerea din circulație a bancnotelor străine și politica regimului burghezo-moșieresc de revalorizare monetară din 1922 permite industriașilor din Mediaș să reducă toate salariile. Ca urmare, la 15 octombrie 1922, muncitorii declară grevă generală. S-a alcătuit un comitet de grevă, care redactează un program de revendicări, aproape același pentru toate fabricile. Acesta cuprindea: mărirea salariului, 8 ore de muncă, plata dublă a orelor suplimentare, interzicerea muncii de noapte pentru minori și femei, dreptul la concediu, asigurări sociale și ajutor în caz de boală. Cererile greviștilor din Mediaș reprezentau chiar obiectivele de luptă trasate de Conferința Generală a Partidului Comunist, cu două săptămâni înainte, comuniștilor din sindicate⁴. Greva a cuprins toate întreprinderile, afară de fabrica de șuruburi „G. Rosenauer“. Au avut loc întruniri în cartierul fabricii „Vitrometan“. Această grevă des-

¹ Documente din istoria Partidului Comunist din România, vol. I, ed. a II-a, E.S.P.L.P., 1956, p. 177—179.

² Országos Munkás Naptár az 1928-évrè az egységes szarzeretek kulturánàca (Calendarul muncitoresc pe țară, pe anul 1928, editat de Consiliul Cultural al Sind. Unitare, Timișoara), p. 8—9.

³ Documente din istoria Partidului Comunist din România, vol. I, ed. a II-a, E.S.P.L.P., 1956, p. 371.

⁴ *Ibidem*, p. 387.

pre care s-a vorbit la congresul sindicatelor din 1923, de la Cluj¹, a durat 21 de zile, muncitorii câștigînd un spor de salariu de 6 lei pe oră. Sporul s-a aplicat numai pentru muncă calificată, fiind proporțional cu mărirea salariului, așa că după această dată, plata orei de lucru ajunge la 7—12 lei. Patronii au răspuns prin concedieri masive în toate întreprinderile: 45 muncitori, considerați drept conducători ai mișcării, au rămas fără lucru. Concedierile s-au extins pînă la micile ateliere. În atelierul mecanic „I. Ular“, au fost concediați, fără a mai fi reprimiți la lucru, 3 muncitori.

Încercînd să împiedice creșterea influenței P.C.R. și a opoziției revoluționare din sînul sindicatelor, social-democrației de dreapta convocă, la 20 septembrie 1923, congresul de la Cluj. În prezența lui Sassenbach, delegatul Internaționalei reformiste de la Amsterdam², se hotărăște spargerea unității sindicale. Partidul Comunist din România s-a pronunțat împotriva sciziunii și afilierei la sindicatele oportuniste de la Amsterdam³, dar organizațiilor potrivnice acestei afilierei li s-au anulat mandatele, fiind împiedicate, cu forța armată să voteze⁴. Delegații uniunilor profesionale din Mediaș s-au declarat împotriva afilierei, fiind pe linia trasată de P.C.R. În motiunea adresată, la 30 septembrie 1923, sindicatelor care n-au votat la Cluj și nu recunosc lucrările acestui congres, este menționat și sindicatul din Mediaș⁵.

În noiembrie-decembrie 1923 au luat ființă sindicatele unitare din localitate, la care s-au înscris numai de la fabrica „Westen“ peste 100 de muncitori⁶. În vara anului 1925 începe construcția căminului muncitoresc al sindicatelor unitare din Mediaș — pe strada Plevnei nr. 19⁷. Tot în acest an, alături de comitetul de front unic din București și de alte 10 comitete din țară, Comitetul muncitoresc de front unic din Mediaș cheamă masele la luptă împotriva legii electorale fasciste pentru Frontul unic al muncii, alegeri libere, desființarea stării de asediu, amnistie generală etc.⁸.

Pentru că la „Vitrometan“ s-au construit noi cuptoare, sticlarii-sufletori cer în octombrie 1926 un spor de salariu de 30%, refuzînd să lucreze suplimentar la noile instalații. Direcția fabricii aprobă 5% și la refuzul muncitorilor de a relua lucrul cheamă poliția. Mai mulți lucrători au fost arestați 3 familii sînt evacuate din locuințe și expulzate din oraș⁹.

¹ Országos Munkás Naptár az 1928-évre..., loc. cit.

² *Ibidem*.

³ Documente din istoria Partidului Comunist din România, 1923—1928, vol. II, E.P.L.P., 1953, p. 69—72 și 95—99.

⁴ *Ibidem*, p. 105.

⁵ *Ibidem*, p. 106.

⁶ Istoricul întreprinderii „Emailul Roșu“, dosar A, p. 4, arhiva „Emailul Roșu“. Mediaș, serv. spec.

⁷ Országos Munkás Naptár az 1928-évre..., p. 29.

⁸ Documente din istoria Partidului Comunist din România, 1923—1928, vol. II, E.P.L.P., 1953, p. 394—395.

⁹ Istoricul întreprinderii „Vitrometan“, dosar A, p. 3—4, arhiva „Vitrometan“, Mediaș, serv. spec.

La începutul lunii august 1926, 32 muncitori ai secției de tocilărie de la „Vitrometan“ încetează lucrul. Greva s-a extins repede în fabricile „Westen“, „IRTI“, „Prima fabrică de sticlă“, precum și în atelierele micilor patroni (Rehner, Salmen, Frank, etc.). Numărul greviștilor trecea de 1200. Numai la uzinele „Westen“ 668 lucrători, printre care 316 femei, au părăsit mașinile. Cu toate că maiștrii și funcționarii n-au aderat la grevă, timp de 14 zile, activitatea în secțiile fabricii a fost complet paralizată¹. Comitetul de grevă, constituit pe orăș, a formulat un program de revendicări ce prevedea: mărirea salariului cu 12%, plata concediului de odihnă, interzicerea muncii de noapte pentru femeile gravide, îmbunătățirea condițiilor de locuit și reînnoirea revendicărilor câștigate în 1922². Sticlarii de la „Geamuri“ cer amenajarea unei băi, iar cei de la „Westen“, să se clădească locuințe în colonie. Greva a durat 2 săptămâni. Pentru a înlocui pe greviști, patronii de la „Vitrometan“ și „Geamuri“ au transportat cu camioanele lucrători din satele învecinate. În timpul grevei, direcțiunea de la „Geamuri“ aduce polițiștii din Sighișoara, cazându-i cu întreținere completă în incinta fabricii³. S-au operat arestări, adunările muncitorilor au fost împrăștiate. După încetarea grevei, mai mulți lucrători considerați ca „instigatori“ sînt închiși la poliție și bătuți, apoi concediați și expulzați din localitate. Deoarece, în urma grevei, existau numeroși șomeri, dintre concediații care n-au mai fost reprimiți, consiliul sindical unitar a organizat o cooperativă în cadrul sindicatului constructori pentru a ajuta pe cei rămași fără lucru.

În 1927 consiliul județean al sindicatelor unitare își avea sediul în Mediaș pe str. Plevnei Nr. 19⁴, fiind constituit legal cu 26 membri⁵. Munca de organizare a sindicatelor unitare, considerate „comuniste și afiliate Moscovei“ au fost regulat și sistematic împiedicată de către organele polițienești și de stat. Se intenționa dizolvarea lor. La 27 martie 1927, Consiliul General sindical unitar adresează un apel către membrii sindicatelor unitare. După ce se descrie teroarea din țară și trădarea scizioniștilor, apelul precizează: „La Mediaș, poliția care amenința pe muncitori dacă se vor organiza, a impus membrilor din comitetul sindicatului metalurgist, care lucrau la fabrica de vase „Westen“, să-și dea demisia din comitet. Protestele unanime contra acestor abuzuri, n-au fost luate în considerare“⁶.

După Congresul al III-lea al P.C.R. care stabilește ca tactică de luptă revoluționară îmbinarea muncii legale cu cea ilegală și folo-

¹ Istoricul întreprinderii „Emailul Roșu“, dosar A, p. 2, arhiva „Emailul Roșu“, Mediaș, serv. spec.

² *Ibidem*.

³ Istoricul întreprinderii „Geamuri“, dosar A, p. 5, arhiva „Geamuri“, Mediaș, serv. spec.

⁴ Orszagos Munkás Naptér az 1928-évré..., p. 98.

⁵ Actul de constituire, proces-verbal, nr. 78/1927, legalizat, originalul în Mediaș, str. Plevnei, nr. 26.

⁶ Documente din istoria Partidului Comunist din România, 1923—1928, vol. II, F.P.L.P., 1953, p. 499.

sirea oricăror posibilități de manifestare legală¹, comuniștii conduc și îndrumază activitatea Blocului Muncitoresc-Țărănesc, organ de luptă legală. În 1927, conform instrucțiunilor partidului, organizația ilegală din Mediaș pregătește participarea la alegerile generale și comunale în cadrul Blocului Muncitoresc-Țărănesc². Apelul Blocului din 1927 cerînd: realizarea frontului unic de luptă, 8 ore de muncă, libertate de organizare, ajutor de stat pentru șomeri și pensionari, mărirea salariului, și legislație socială³, a avut o largă răspîndire în întreprinderi. În toate fabricile, dar mai ales la uzinele „Westen“, au circulat manifeste ale Blocului în limbile romînă și maghiară cu acest cuprins: Muncitori, cetățeni! „Dacă doriți să înceteze marea deosebire ce există între palatele luxoase și bordeele umede și întunecoase, dacă doriți ca fiecare muncitor harnic și cinstit să se poată bucura de munca sa și de locuințe omenești, votați cu toții semnul două linii paralele orizontale, semnul acelor care luptă pentru a pune capăt stărilor de lucruri actuale“⁴. Prin agenții lor din întreprinderi, fabricanții colectau și distrugeau aceste manifeste. Delegații Blocului trimiși în propagandă și la secțiile de votare au fost arestați și bătuti. Cu toată teroarea autorităților, cei 4 candidați ai Blocului au întrunit în alegerile din 1927, în Tîrnava Mare, cel mai mare număr de voturi, după guvernul averescan. Cunoșcînd teroarea și procedeele cu care guvernele burghezo-moșierești își asigurau majoritatea în alegeri, rezultatul scrutinului din 1927 din județ dovedește încrederea și popularitatea Blocului Muncitoresc-Țărănesc în sinul maselor largi. Organizația Blocului din Mediaș a participat și la alegerile din 1931, unul din cele 30 județe fiind Tîrnava Mare⁵.

Criza economică din 1929—33, din care clasele exploatatoare au căutat să iasă aruncînd greutățile asupra maselor, a înrăutățit situația clasei muncitoare. Utilizarea incompletă a potențialului industrial și creșterea șomajului, intensificarea exploatării și reducerea masivă a salariilor, au ascuțit contradicțiile între burghezie și proletariat, au marcat începutul unei noi perioade de avînt revoluționar. Tocmai acum, muncitorimea din Mediaș primește o puternică lovitură prin hotărîrea guvernului burghezo-moșieresc de a scoate în afara legii și a desființa în 1929, sindicatele unitare, organizații care cîștigaseră și în localitate prestigiul și simpatia maselor. Lupta fracționistă fără de principii din cadrul Partidului Comunist a avut repercusiuni și pe plan local. Munca organizației ilegale de partid slăbește. Secretariatul politic al Internaționalei Comuniste constată, în 1930, că „practica oportunistă a condu-

¹ Documente din istoria Partidului Comunist din România, 1923—1928, vol. II, p. 250.

² Proces-verbal de constituire a Blocului Muncitoresc-Țărănesc, nr. 41/1927, legalizat, originalul în Mediaș, str. Plevnei, nr. 26.

³ Documente din istoria Partidului Comunist din România, 1923—1928, vol. II, E.P.L.P., 1953, p. 508 și 511.

⁴ Un exemplar al manifestului în limba maghiară în Mediaș, str. Plevnei, nr. 26, alt exemplar în limba romînă la muzeul raional, Mediaș.

⁵ Documente din istoria Partidului Comunist din România, 1929—1933, vol. III, E.S.P.L.P., 1956, p. 163.

cerii partidului“ a făcut ca munca în întreprinderile din Reșița, Brașov, Mediaș, să fie „cu totul neglijată“¹.

În urma concedierilor din vara anului 1929, 1023 muncitori au rămas fără lucru. Șomerii au demonstrat în oraș, cerind lucru și pâine, încetarea concedierilor și a tăierilor din salariu. S-au produs ciocniri cu poliția și arestări. Sub presiunea maselor, primăria deschide o cantină pentru șomeri².

În semn de solidaritate cu lupta ceferiștilor din 15–16 februarie 1933, au avut loc adunări și demonstrații la Mediaș și în alte orașe³. Pe cînd se îndreptau către centrul orașului, în Piața Mică, demonstrații sînt atacați de poliție, care efectuează numeroase arestări. Referindu-se la însemnătatea politică a luptelor din 16 februarie 1933, „a demonstrațiilor de stradă și a ciocnirilor din Mediaș“, C.C. al P.C.R. scrie: „...cînd clasele stăpînitoare au trecut la ofensiva politică pentru a-și realiza planul de jaf... detașamentele proletare au trecut la contraofensivă cerînd: desființarea stării de asediu, eliberarea arestațiilor și restabilirea organizațiilor dizolvate“⁴.

În 1935 secția de vopsitorie a fabricii „Ideal“ încetează lucrul, muncitorii cîștigînd un spor de salariu de 50 bani la oră. Sticlarii de la „Geamuri“ revendicau plata orelor suplimentare. Se produc ciocniri între patroni și muncitori la „Westen“ și „IRTI“. După ce ceruseră de mai multe ori mărirea salariului, la 7 iulie 1936, la „Vitrometan“, 338 auxiliari de la cuptoare intră în grevă⁵. A doua zi greva devine generală. Activitatea în fabrici a fost sistată. S-au organizat comitete de grevă în întreprinderi, conduse de un comitet pe oraș. Se cerea: ziua de 8 ore, mărirea salariului, reglementarea concediilor, pensii și asigurări în caz de accidente, haine de protecție, locuințe pentru muncitori, drepturi de organizare, etc. Greva a durat, cu excepția uzinelor „Ideal“, 3 săptămîni. La 9 iulie, peste 600 textiliști de la „IRTI“, dintre care 62% femei, au ieșit încolonați pe poarta fabricii demonstrînd pe străzile orașului. Pentru a stabili legătura cu greviștii din alte întreprinderi, s-a organizat un miting în curtea sediului ilegal al sindicatului de pe strada Grefilor (azi Kossuth Lajos). Muncitorii de la „Westen“ s-au adunat în curtea și în strada din fața restaurantului „Guloaia“ (Regina Gull). Circulația a fost întreruptă. A intervenit poliția și procuratura de la Sighișoara⁶. Patronii de la „Ideal“, „Geamuri“, „Westen“, „IRTI“, au folosit spărgători de grevă, recrutați mai ales dintre maiștri și tehnicieni.

¹ Documente din istoria Partidului Comunist din România, 1929—1933, vol. III, p. 84.

² Vezi articolul „Mizeria în provincie“, *Dimineața*, 23 ianuarie 1932, p. 12.

³ S. I. Samoilov, Avîntul mișcării muncitorești din România în 1929—1933, în *Studii*, nr. III, iulie—septembrie 1954, p. 113.

⁴ Documente din istoria Partidului Comunist din România, 1929—1933, vol. III, E.S.P.L.P., 1956, p. 593—594.

⁵ Istoricul întreprinderii „Vitrometan“, dosar A, p. 3, arhiva „Vitrometan“, Mediaș, serv. spec.

⁶ Istoricul întreprinderii „Emailul Roșu“, dosar A, p. 1—2, arhiva „Emailul Roșu“, Mediaș, serv. spec.

Capitaliștii de la „Vitrometan“ au refuzat orice tratative cu greviștii, încercînd a aduce cu camioanele lucrătorii din Copșa Mică, Ighișul Nou, Proștea Mare, dar muncitorii au oprit și au întors mașinile din drum¹. La „Geamuri“, au fost transportați sticlari de la Turda pentru a sparge greva. Ca să asigure paza fabricilor a venit armata. Greviștii au fost ajutați cu bani și alimente de la Cluj și Tg. Mureș prin intermediul organizației A.M.R. (Ajutorul Muncitoresc Român), înființată din inițiativa P.C.R. în 1927². Totuși, lipsa mijloacelor materiale a forțat pe muncitori să reia lucrul³. Au început o serie de arestări, bătăi, concedieri și expulzări din oraș. Sub învinuirea de „instigație și tulburare a ordinii publice“, conducătorilor grevei de la „Westen“ li s-au dresat acte de dare în judecată. Șase dintre sticlarii de la „Vitrometan“, care au oprit camioanele cu lucrători, au fost deferiți parchetului⁴. Concediații din toate întreprinderile și-au pierdut definitiv posturile, nemai-fiind reprimiți. Greva generală din 1936, insuficient studiată, a ilustrat prin amploarea și intensitatea ei un înalt spirit de solidaritate muncitorească, a demonstrat încrederea și prestigiul de care se bucura Partidul Comunist în sinul maselor muncitorești din Mediaș.

În condițiile fascizării țării, a dictaturii regale și a pregătirii criminalului război antisovietic, din pricina terorii crescînde, mișcarea muncitorească din Mediaș e mai puțin cunoscută. S-au ținut ședințe ilegale, s-au împărțit manifeste antifasciste și antirăzboinice. În 1940, un grup de 6 tovarăși care au răspîndit manifeste antirăzboinice, primite de la Comitetul regional ilegal P.C.R., au fost, datorită provocatorilor, arestați⁵. Doi dintre ei⁶, au fost internați în lagărul de la Vapniarca și uciși acolo. Ceilalți au executat condamnări pînă la 2 ani închisoare, în urma procesului de la Craiova. Referindu-se la acest fapt, Platforma din 6 septembrie 1941 a P.C.R. scria: „Clica militară a căutat să lovească partidul nostru prin provocări la Iași, Galați, București, Constanța, Mediaș, Brașov. Partidul a avut pierderi în urma loviturilor dușmanului“...⁷.

Suferințele războiului, scăderea salariului real — rezultat al devalorizării monetare și a jafului german — prelungirea zilei de lucru peste 12 ore, regimul polițienesc instaurat în întreprinderi, au forțat pe lucrătorii de la „Westen“ să intre în grevă la începutul lunii februarie 1943. Toți muncitorii, afară de funcționari și tehnicieni, au participat

¹ Istoricul întreprinderii „Vitrometan“, dosar A, p. 3—4, arhiva „Vitrometan“, Mediaș, serv. spec.

² T. Necșea, *op. cit.*, p. 111.

³ Istoricul întreprinderii „Vitrometan“, loc. cit.

⁴ *Ibidem*, p. 4.

⁵ Declarație autobiografică din 4 septembrie 1953, scrisoare din 10 februarie 1949, ambele în Mediaș, str. Cîmpului nr. 14.

⁶ Genardt Samoilă și Rosenfeld Alexandru.

⁷ Documente din istoria Partidului Comunist din România, ed. a II-a, E.P.L.P., 1953, p. 344.

la grevă. După 3 zile, direcția uzinelor acordă un spor de salariu de 1 leu la oră¹. În urma grevei 15 muncitori au fost arestați și concediați.

În timpul războiului antisovietic s-au produs la uzinele „IRTI” numeroase incendii parțiale la filatură și bataje. În 1943 ele izbucneau aproape regulat, la 2 săptămâni. S-au produs pagube însemnate în măr-furi și utilaj². La fabrica „Westen” se semnalează mai multe cazuri de distrugere a pinioanelor de la presele mari. Autorii au rămas necunoscuți³.

După 1942 întreprinderile industriale din oraș au primit pentru muncă prizonieri sovietici. Organizația ilegală de partid a stabilit legături cu prizonierii de la fabrica „Ideal” ajutându-i cu medicamente, hrană, țigări. În toamna anului 1943, cu ocazia unei întâlniri secrete, care a avut loc în str. Fundăturii (azi Șerban Vodă) la Nr. 9, prizonierii au fost informați asupra desfășurării războiului, asupra retragerii armatei germane și a victoriilor trupelor sovietice, asupra apropiatei lor eliberări și a țării noastre de sub jugul fascist.

23 August 1944 a marcat o cotitură fundamentală în viața oamenilor muncii din patria noastră — și deci și a celor din Mediaș — punând capăt, pentru totdeauna, exploatării și mizeriei.

¹ Istoricul întreprinderii „Emailul Roșu”, dosar A, p. 1—2, arhiva „Emailul Roșu”, Mediaș, serv. spec.

² Statistica industrială pe 1935—1944, dosar III, (mașini-materiale), arhiva „V. Vasilescu”, Mediaș, serv. planificării, (nepaginată).

³ Istoricul întreprinderii „Emailul Roșu”, dosar A, p. 3—4, arhiva „Emailul Roșu”, Mediaș, serv. spec.